

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

УДК 667.021.1

DOI <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2025.2.1.46>

В. В. БАЗИЧЕНКО

аспірантка кафедри державного управління
Херсонський національний технічний університет
ORCID: 0009-0004-1370-6093**ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННЮ
В СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

У статті розглянуто систему національної безпеки на сучасному рівні. Визначено виклики та загрози, які постають перед суспільством, розуміння сутності сучасних загроз та викликів сприяє методологічному обґрунтуванню завдань, забезпеченню та управлінню в сфері національної безпеки. Питання забезпечення та управління національною безпекою особливо актуалізувалися в умовах глобальних змін, які виникли в епоху глобалізації. Загрози та виклики державному управлінню в сфері національної безпеки швидкими темпами почали набувати універсального характеру. Нерозв'язані глобальні проблеми сучасності також наповнюють новим змістом поняття загроз національній безпеці. Виокремлено ключові виклики для України, серед яких, насамперед, є трансформація побудови світової системи безпеки; зниження рівня економічного розвитку України, зменшення обсягів ВВП, а також втрата позицій країни у міжнародному конкурентному середовищі; швидкий розвиток інноваційних та інформаційних технологій потребує посиленого фінансування державою науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, прийняття державних програм підтримки суб'єктів господарювання; поглиблення демографічної кризи; техногенне перенавантаження для довкілля. Варто відзначити, що в умовах сьогодення наявність реального виклику – це ймовірність переростання реального виклику у загрозу. На сьогодні позиція Україна дуже вразлива, тому варто зробити якісний і довгостроковий прогноз трансформації не тільки політичної (державного управління), економіко-соціальної, але і безпекового середовища країни, що слугуватиме базисом для розробки довгострокової концепції розвитку держави. Наразі нагальними залишаються внутрішні виклики та загрози національній безпеці у економічній, соціальній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій та інших сферах життєдіяльності держави, але і не менший вплив на стан та рівень національної безпеки справляють зовнішні загрози не тільки у воєнній, але і у міжнародній сферах.

У ході нашого дослідження, було зосереджено увагу на основних ризиках та загрозах національній безпеці та встановлено, що в сучасних умовах ослаблення державного нагляду, а також недостатня ефективність не тільки правових, але і економічних механізмів упередження, запобігання та нейтралізації загроз національній безпеці збільшують ризик у всіх сферах життєдіяльності України.

Ключові слова: національна безпека, держава, загроза, виклик, система міжнародних відносин, криза, нові виклики та загрози.

V. V. BAZYCHENKO

Postgraduate Student at the Department of Public Administration
Kherson National Technical University
ORCID: 0009-0004-1370-6093**THREATS AND CHALLENGES TO PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD
OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBAL
AND REGIONAL CHALLENGES**

The article examines the national security system at the current level. The challenges and threats facing society are identified, and understanding the essence of modern threats and challenges contributes to the methodological substantiation of tasks, provision and management in the field of national security. The issues of ensuring and managing national security have become particularly relevant in the context of global changes that have emerged in the era of globalisation. Threats and challenges to public administration in the field of national security have rapidly become universal in nature. The unresolved global problems of our time also fill the concept of threats to national security with new content. The author identifies key challenges for Ukraine, including, first of all, the transformation of the world security system; decline in the level of economic development of Ukraine, reduction of GDP, and loss of the country's position in the international competitive environment; rapid development of innovative technologies requires increased state funding of research and development, adoption of state programmes to support business entities; deepening of the demographic crisis; and man-made overload for the environment. It is worth noting that in today's environment,

the existence of a real challenge means the likelihood of a real challenge turning into a threat. Today, Ukraine's position is very vulnerable, so it is worth making a qualitative and long-term forecast of the transformation of not only the political (public administration), economic and social, but also the security environment of the country, which will serve as a basis for developing a long-term concept of the state's development. Internal challenges and threats to national security in the economic, social, energy, financial, information, environmental, food and other spheres of the state's life remain urgent, but external threats not only in the military but also in the international sphere have no less impact on the state and level of national security.

Our study focused on the main risks and threats to national security and found that in the current environment of weakened state oversight, insufficient effectiveness of not only legal but also economic mechanisms for preventing, mitigating and neutralising threats to national security increase the risk in all spheres of Ukraine's life.

Key words: national security, state, threat, challenge, system of international relations, crisis, new challenges and threats.

Постановка проблеми

У сучасному світі поняття особа – суспільство – держава є невіддільними. А безпека особи, відповідно і суспільства та держави є чи не найбільшим пріоритетом, адже сильна держава – незалежна, суверенна держава. Станом національної безпеки визначається і роль та місце держави на міжнародному рівні. Як зауважує О. В. Моргалюк, теперішні зміни в структурі суспільства і держави зумовлені процесами глобалізації, посиленням єдності світу та одночасним поглибленням його національної різноманітності. Національна ж безпека є категорією, яка відображає ступінь захищеності прав, свобод, інтересів особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, ступінь відсутності загроз правам і свободам громадян, інтересам та цінностям суспільства та держави [3].

Як показує практика та теперішні події у світі, сфера забезпечення національної безпеки сучасної держави перебуває у змінному стані, тобто характеризується наявністю ряду неочікуваних та постійних змін, практично охоплює усі сфери життєдіяльності суспільства та функціонування держави. І саме тому питання забезпечення національної безпеки є найбільшою та найважливішою складовою політики будь-якої держави світу.

Надзвичайно актуальним це питання було і є для України. Оскільки останні 34 роки наша держава ставала на ноги, формувалася, а сьогодні протистоїть реальній загрозі своїй національній безпеці з боку ворога, що зазіхає на суверенітет і територіальну цілісність України. Російська військова агресія проти України, анексія Криму та цілеспрямована окупація окремих районів східної України змінили наше ставлення до проблеми національної безпеки держави. Ми побачили, що сьогодні як ніколи, національна безпека України, в тому числі державне управління у цій сфері, потребує її забезпечення, що спрямоване на реальний захист і реалізацію національних цінностей та інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Національна безпека як одне з фундаментальних понять політичної науки та головний чинник суспільного розвитку, стає все більше обговорюваним і досліджуваним, особливо в умовах сучасної глобалізації та встановлення нового світового порядку. На сьогодні, коли міжнародна система забезпечення національної безпеки стала перед новими викликами і раніше невідомими загрозами, теоретичний аналіз основних положень національної безпеки необхідний як для виправлення попередніх помилок, так і для вдосконалення форм та методів не тільки внутрішньої, але і зовнішньої державної політики, а також оптимізації діяльності органів державного управління.

Поняття національної безпеки як об'єкта державного управління, порядок здійснення державного управління у сфері національної безпеки, досліджували: І. Білас, В. Галєєв, О. Глазгов, В. Горбулін, І. Доронін, А. Качинський, Є. Кобко, В. Ліпкан, О. Мельник, А. Пашков, С. Пономарьов, О. Прокопенко, О. Пучков, М. Свердан, Г. Ситник, О. Суходоля та інші науковці.

Формування мети дослідження

Метою статті є узагальнення факторів, що впливають на державне управління у сфері забезпечення національної безпеки, з'ясування їх основних характеристик, адже за останні роки відбулося ряд змін, що зумовлені не тільки регіональними, але і світовими чинниками, що безпосередньо впливають на безпекову ситуацію в Україні. Також, досліджено процес трансформації загроз і викликів національній безпеці в умовах глобальних викликів.

Викладення основного матеріалу дослідження

Трансформаційна перебудова світогосподарського порядку та динамічність геополітичних змін, які на сучасному етапі інтенсифікувалися під впливом міжнародної нестабільності та виникнення збройних військових конфліктів у різних країнах світу, обумовлюють розбалансування усталених механізмів управління світовою економікою та спричиняють виникнення вагомих ризиків і загроз національній безпеці України. Очевидно, що повномасштабне вторгнення російської федерації на територію незалежної та суверенної України стало каталізатором трансформаційних змін світового порядку та новим викликом для глобальних і регіональних інституційних структур. Варто визнати, що спроби вибудувати глобальну систему безпеки з урахуванням інтересів усіх країн світу не увінчалися успіхом, а спроможність політичних еліт вчасно протидіяти існуючим та потенційним загрозам глобальній національній безпеці є надзвичайно низькою. Зазначені тенденції доводять вагомість визначеної проблематики

дослідження викликів і загроз національній безпеці України в контексті посилення дестабілізуючого впливу чинників війни, адже, в умовах сьогодення Україна опинилася у центрі формування нового світового порядку.

Таким чином, виходячи з визначення національної безпеки, яке подане у Законі України «Про національну безпеку України» [4], її сутність передбачає формування комплексу спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення захищеності державного суверенітету, конституційного й демократичного ладу, територіальної цілісності та інтересів держави від реальних і потенційних загроз. Забезпечення національної безпеки України під впливом дестабілізуючих чинників воєнного характеру істотно залежить від перебігу війни та від наслідків, які вона спричинює, а також визначається позицією західної антиросійської коаліції щодо надання військової, технічної та фінансової підтримки, адже крім глобальних загроз національній безпеці в Україні постійно загострюються й внутрішні виклики, зокрема, вагомий вплив на забезпечення національної безпеки має політична й соціально-економічна кризи, неефективність публічної політики та здійснення управлінських заходів, фрагментарність реформ й посилення корупційних ризиків із гучними корупційними скандалами, зокрема й в секторі безпеки і оборони країни.

Зниження ефективності органів захисту безпеки держави (всіх видів). Як частина системи державного управління, органи державної безпеки і правопорядку відчують на собі дію загальних для всієї системи процесів, причому в більш вираженому, концентрованому вигляді. В умовах падіння ефективності і прогресуючої самодискредитації державного апарату, відбувається перекручування мотивації працівників органів безпеки, що призводить до ослаблення професійного відбору, і, відповідно, посилює тенденцію зниження професійної компетентності. У цих умовах об'єктивно необхідна в профілактичному плані каральна функція даних органів трансформувалася в ефективний корупційний інструмент; міжвідомчі «війни» більше загострилися і набули характеру боротьби за доступ до нефункціональних важелів управління в політичних і економічних інтересах внутрішньоелітних груп впливу.

Варто виділити ризики та загрози кризи державного управління, які породжуються незавершеним процесом пристосування політичних інститутів до потреб і проблем економічного і соціального розвитку. Серед основних ризиків та загроз є наступні, а саме: неефективність державного апарату. Безпосереднім зовнішнім виразом цієї неефективності є невиконання державних програм, неефективне використання бюджетних ресурсів, продовольча інфляція, зростаюча загроза підвищення тарифів, зниження рівня життя значної частини населення. Все вищезазначене має місце при об'єктивно сприятливих умовах і визнано високою міжнародною кон'юнктурою для товарів казахстанського експорту, насамперед, вуглеводнів. Дані процеси розгортаються на тлі збереження вузькості національного ринку, що перешкоджає створенню високотехнологічних великих вітчизняних виробництв. Як наслідок, неконкурентоспроможна собівартість продукції при високій транспортній складовій у витратах виробництва, монополізм і відсутність реальної конкуренції, тиск зарубіжної продукції, а також корумпованість державного апарату породжує «корупційний податок на економіку». Таким чином, є додатковим тягарем на величину цін, кредитів, платежів, корупція в економічному сенсі перешкоджає становленню та розвитку ринкових інститутів в їх повному розумінні, оскільки підриває конкурентоспроможність агентів ринку позаекономічними засобами. Найбільш корумпованими є правоохоронні органи, суди, митниця, і інші органи, а також зниження рівня компетентності та політичної лояльності державних службовців. Основною формою прояву виступає не тільки пережита криза, але й не дуже високий рівень компетентностей у використанні управлінських можливостей та повноважень. Реальними причинами цього можуть бути: а) боротьба кланів у вищому керівництві; б) недостатня ефективність кадрової політики на рівні як керівників, так і виконавців; в) відсутність або недостатність матеріальних і кар'єрних стимулів для державних службовців на всіх рівнях влади; г) таємність процесу прийняття кадрових та управлінських рішень для альтернативних варіантів діяння.

Варто зазначити, що реальні загрози національній безпеці країни перешкоджають просуванню реформ, провадять зростання соціального невдоволення політикою держави.

До внутрішніх загроз економічній безпеці України слід віднести: галузі, високі витрати виробництва, низьку якість продукції, і, як наслідок, низьку конкурентоспроможність національної економіки; втрату значної частини науково-технічного потенціалу, позицій на важливих напрямках науково-технічного прогресу; деформовану структуру виробництва; зруйнування системи відтворення виробничого потенціалу, а також неефективність державного управління соціально-економічними процесами та ін.

До головних зовнішніх загроз належать: імпортна залежність України з багатьох видів продукції, включаючи стратегічні товари, енергоносії, комплектуючі вироби для машинобудування, продовольчі товари; нераціональна структура експорту; перебування ще в зародковому стані фінансової, організаційної та інформаційної інфраструктури підтримки конкурентоспроможності всього українського експорту; некерований відтік за кордон інтелектуальних і трудових ресурсів; недостатній експортний та валютний контроль і недосконалість митної політики; слабка розвиненість транспортної інфраструктури зовнішньоекономічних стосунків [5]

В умовах фінансово-економічної кризи набула тотального характеру тіньова економіка України. Вона є найгострішою проблемою сучасності та основою для криміналізації, корупції, хабарництва в економічній, політичній, а також і соціальній сферах. Поширення тіньової економіки, зумовлює зокрема макроекономічні диспропорції,

структурні деформації суспільно-економічного розвитку, що призводить до досить різкого зниження ефективності державної політики.

Серед загроз в економічній сфері доцільно виділити також наступні: неефективність економічних інститутів управління, падіння бюджетної дисципліни; підвищення цін і тарифів.

Кризові явища в сільському господарстві розпадаються на кілька груп, кожна з яких окремо або в сукупності може викликати негативний ефект в суспільстві, з відповідними політичними наслідками для режиму, а саме: породжені процесами природної деградації, до яких можна віднести стан земельного фонду країни, в якому накопичуються незворотні (на нинішньому рівні господарювання) зміни: засолення ґрунтів в результаті монокультури бавовни і рису, нестачі вологи, стану зрошувальних і дренажних систем, агротехніки; виснаження орного шару в районах ризикованого землеробства; стан соціальної сфери, середовища проживання, серед яких виділяються наступні: різке погіршення за останні роки загальних умов проживання, занепад соціальної сфери, що супроводжується депопуляцією цілих районів. Характеризуються низькою щільністю об'єктів соціально-культурної сфери (освіта, охорона здоров'я, культура, дитячі дошкільні установи) і, навпаки, підвищеним відсотком живуть за межею бідності, самозайнятих, які отримують адресну соціальну допомогу.

Таким чином, варто підкреслити, що негативні тенденції в соціальній сфері та накопичені соціальні проблеми створюють загрози національній безпеці та подальшому розвитку суспільства, які можуть стати причинами порушення рівноваги та стабільності. Загрози соціальній безпеці охоплюють дії, спрямовані проти утвердження України як соціальної держави, солідарного суспільства, проти національних соціальних інтересів, які відображають потреби українського народу у добробуті, гідних умов життєдіяльності. Особливо небезпечними є загрози, які виявляються через: неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення; зростаюча наявність безробіття; невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам; низький рівень життя та соціальної захищеності широких верств населення; гостра демографічна криза; криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення. Саме негативні тенденції в економіці та накопичені соціальні проблеми створюють суттєві загрози національній безпеці та подальшому розвитку суспільства.

Слід зауважити, що найбільшою загрозою, яка, можливо, поклала початок і всім наступним загрозам соціальній безпеці України, є саме низький рівень соціальної орієнтованості економіки, який проявляється в неусвідомленості органів державного управління соціальної складової і, як наслідок, функціонування незначного фінансування соціальних програм із застосуванням лише вторинного значення соціальних заходів поряд з економічними і політичними питаннями.

У науково-технологічній сфері до загроз національній безпеці віднесено: відтік наукових кадрів з України в зарубіжні держави (продовження фактичної «викачки мізків»); критичний рівень науково-технологічного відставання України від провідних держав світу; проведення непродуманих освітніх реформ, результатом яких може стати зникнення ряду наукових шкіл, зниження якості вищої освіти, падіння рівня науково-технологічного розвитку України [2].

У сучасному світі все більшого значення набувають економічні та інформаційні аспекти забезпечення безпеки. Економічна криза в умовах глобалізації світової економіки може в лічені години дестабілізувати народне господарство країн, розташованих одна від одної за тисячі кілометрів. Важко уявити собі й можливі наслідки порушення.

Наразі у сучасному світі найбільшого значення набувають не тільки економічні, але і інформаційні аспекти забезпечення безпеки. Економічна криза в умовах глобалізації світової економіки може дуже швидко дестабілізувати ситуацію в країнах, які розташовані одна від одної за тисячі кілометрів, і це також, на нашу думку, є загрозою. Важко представити можливі наслідки порушення функціонування інформаційних мереж, бо саме інформація є важливим економічним, політичним, а також соціальним ресурсом. Також, нерозв'язані глобальні проблеми сучасності, такі як: екологічна, енергетична, продовольча – також досить наповнюють новим змістом поняття міжнародної безпеки.

Висновки

Підсумовуючи вищевказане, варто наголосити на тому, проблеми управління в сфері національної безпеки на сьогодні постають у центрі уваги більшості цивілізованих країн світу. І причиною такої уваги є глобальне середовище безпеки, яке сьогодні містить досить велику кількість як загроз, так і викликів найрізноманітнішого характеру.

Список використаної літератури

1. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» № 392/2020. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
2. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravl-final.pdf>

3. Моргалюк О. В. Проблема забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації. URL: <https://bit.ly/3O47Ru9>
4. Про Національну безпеку: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
5. Varnalij, Z. S. (2009), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], Znannia, Kyiv, Ukraine.

References

1. Decree of the President of Ukraine On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine of 14 September 2020 ‘On the National Security Strategy of Ukraine’ No. 392/2020. Electronic resource. Access mode: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
2. Analysis of state policy in the field of national security and defence of Ukraine. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravl-final.pdf>
3. The problem of ensuring national security in the context of globalisation. URL: <https://bit.ly/3O47Ru9>
4. On National Security: Law of Ukraine of 21 June 2018 No. 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
5. Varnalij, Z. S. (2009), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], Znannia, Kyiv, Ukraine